

Justitiedepartementet
Regeringskansliet

Svar på remiss - Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96)

Sammanfattning

Utredningsuppdraget bakom den aktuella rapporten kan delas in i två delar; Dels den första etappen där utredningen behandlade frågor om otillbörlig påverkan på väljarna vid röstningen, ordningen och säkerheten i och kring val- och röstningslokaler, gruppröstning och avskärmning av valsedelställ (se SOU 2021:7, där Örebro kommun tidigare lämnat remissvar), och dels en andra etapp och slutbetänkande där utredningen haft att överväga

- behovet av ett utpekat ansvar för samordningen av säkerhetsfrågor i valadministrationen,
- om en rutin behöver införas, för samordning och rapportering av incidenter i samband med val, och
- om det finns behov av särskilda regler och ackreditering för valobservatörer.

Vidare har man övervägt och lämnat förslag till

- åtgärder som förbättrar möjligheten för väljargrupper som idag har svårt att utnyttja sin rösträtt,
- åtgärder som minskar risken för att valhemligheten ska röjas för väljare med synnedsättning, samt
- åtgärder för att förenkla för utlandssvenskar att rösta.

Utredningen har också tagit ställning till följande frågor:

- förutsättningar för att överklaga val,
- digitala röstkort,
- val vid allvarliga fredstida kriser, och
- rekrytering och utbildning av röstmottagare.

Örebro kommun ställer sig positiv till merparten av de föreslagna förändringarna, då de innebär förbättringar i tillgängligheten för väljarna och förbättringar och förtydliganden för valadministration i många avseenden, samt att många av förbättringarna bör bidra till att göra det svenska valsystemet

ännu mer robust, transparent och mindre känsligt för påverkanskampanjer. Förslagen bör kunna bidra till att stärka anseendet hos de olika valmyndigheternas arbete med att genomföra val och det svenska valsystemet i sin helhet.

Däremot ställer sig Örebro kommun mer kritisk till förslaget om att utvidga uppdraget för den ambulerande röstmottagningen. Förslaget riskerar att förskjuta fokus från att förbättra för de särskilt utsatta väljare som har problem att utnyttja sin rösträtt, till att bli en bred lösning som löser andra problem. Att på detta sätt åsidosätta det ursprungliga skälet till ambulerande röstmottagning var inte lagstiftarens ambition. Här finns andra lösningar som kan utredas vidare och Örebro kommun tillstyrker inte förslaget.

Örebro kommun ställer sig också frågande till, varför utredningens uppdrag begränsats till att enbart se till de nuvarande förutsättningarna när det gäller det svenska valedelssystemet. Här borde uppdraget ha vidgats till att även ta ställning till alternativa valedelssystem, och därmed kunna göra betydligt mer kvalitativa jämförelser och lättare kunna utvärdera tillgänglighetsproblemen i vårt nuvarande valedelssystem.

När det gäller ekonomiska konsekvenser av förslagen, är vissa enkla att beräkna och andra betydligt svårare. Det bör påpekas att de schablonberäkningar som utredningen gör kan bli missvisande, då kommunernas förutsättningar kan se väldigt olika ut. Kostnaderna för förslagen bör därför utredas mer i detalj. Merparten av de tänkta förändringarna kommer medföra ökade kostnader för kommunerna, och därför betonar Örebro kommun vikten av att samtliga delar som förändras också är finansierade fullt ut. Många av lagändringarna under senare år har medfört ökade kostnader, där finansieringen inte varit tydlig eller hållbar över tid och i förlängningen medfört en smygande kostnadsökning som kommunerna fått bära utan höjda anslag. Det är av största vikt att finansieringen av förändringar står i paritet med omfattning av förändringen och de ambitioner dessa syftar till att tillgodose, för att förändringarna ska få ett faktiskt genomslag och önskad effekt.

Valmyndigheten får ett övergripande och sammanhållande ansvar för säkerhetsfrågorna

Detta är mycket positivt, då det befordrar att kommuner och länsstyrelser följer en och samma linje i säkerhetsfrågor. En mer samlad hållning kring säkerhetsfrågor vid val bör leda till en mer tydlig regim i säkerhetsarbetet, vilket i sin tur medför att genomförandet av allmänna val uppfattas som en stabil och säker institution, av såväl medborgare som andra myndigheter, organisationer och övriga intressenter.

Valmyndigheterna bör få betydligt lättare att kommunicera ut att allmänna val i Sverige är trygga och säkra, och att respektive valmyndighet står väl rustade att möta de säkerhetsutmaningar som varje val kan komma att medföra. Det blir därmed enklare att förhålla sig till och bemöta snabb ryktesspridning och så kallade fake news i medier. En samlad bild av samtliga valmyndigheter bör rimligtvis öka tilltron till att valen i Sverige är rättssäkra och transparenta.

Kommuner, länsstyrelser och andra myndigheter får lättare att samverka i detta arbete, med stöd i både lagstiftning och den centrala Valmyndighetens direktiv och samordning. Det bör ge bättre möjligheter att utnyttja den breda operativa kompetens och erfarenhet som finns lokalt på ett mer effektivt sätt, än vad som är möjligt idag.

En rutin för samordning och rapportering av incidenter i samband med val

I allmänhetens samtal och uppfattning om incidenter finns ofta en sammanblandning av orsakerna till att de uppstår. Alltför ofta talas det om fusk, manipulation och liknande, när det i ett betydande antal ärenden snarare handlar om misstag helt utan uppsåt, eller rena missförstånd. Detta komplicerar myndigheternas hantering och försvårar analys och utveckling av förebyggande arbete och motåtgärder. De olika typerna av incidenter behöver alltså analyseras djupare, för att särskilja incidenter som uppstår utifrån någon form av uppsåt, från de incidenter som orsakas av misstag av väljare eller röstmottagare. Båda grupperna av incidenter är naturligtvis viktiga att komma tillrätta med, men de fordrar sannolikt olika former av åtgärder.

Att ålägga berörda myndigheter en rapporteringsskyldighet är positivt och troligen nödvändigt. När det gäller rapportering av incidenter så finns det troligen ett ganska stort mörkertal idag. Rapporteringsskyldighet bör medföra positiva effekter på rapporteringsfrekvensen.

Det är mycket positivt att tydliggöra allmänhetens möjligheter att föra fram klagomål, synpunkter och förbättringsförslag. Utmaningen blir att implementera strukturer och rutiner för att snabbt ta emot och bearbeta synpunkterna, för att sedan kunna vidta lämpliga åtgärder. En god och effektiv lösning i denna hantering, kan ge mycket goda effekter när det gäller allmänhetens uppfattning om det svenska valsystemet som en modern, utvecklingsbenägen, stabil och trygg institution.

Förslagen i slutbetänkandet bör kunna ge förutsättningar för att förenkla för den som har iakttagelser eller synpunkter, att avgöra om det bör läggas fram som ett överklagande eller om det ska hanteras som ett klagomål direkt till exempelvis kommunen. Det i sin tur bör minska antalet egentliga överklaganden, samt tydliggöra behov och förenkla ansvariga myndigheters hantering av mer allmänna klagomål, synpunkter och förbättringsförslag.

Valobservatörers status

Att nationella och internationella valobservatörer ska kunna följa genomförandet av svenska val är i grunden att anse som en självklarhet. Det är svårt att se skäl till att någon, vare sig från våra valmyndigheters sida eller någon annan organisation, skulle ifrågasätta att valobservatörer granskar våra val. Inte desto mindre är det naturligtvis välkommet att denna viktiga verksamhet sanktioneras fullt ut, genom att tydligt reglera valobservatörernas status i lagen. Likaså är det bra att de olika valmyndigheterna åläggs att ta emot och bistå ackrediterade valobservatörer, och att denna bestämmelse tas in i vallagen.

Sammantaget får förslaget anses bidra positivt till att stärka uppfattningen om svenska val nationellt och internationellt, samt att det ytterligare klargör att våra val genomförs helt transparent och på ett tryggt och rättssäkert sätt.

Väljargrupper med svårigheter att utnyttja sin rösträtt

Den fria och allmänna rösträtten behöver hela tiden värnas, inte minst för de väljare som kan ha svårigheter att utnyttja sin rösträtt. Här finns stora behov av förtydliganden och att valprocessen anpassas, inte efter någon slags generell norm som passar det stora flertalet röstberättigade utan efter de väljare som har störst behov av förbättringar i tillgängligheten.

Förslaget lyfter fram att det inte enbart handlar om lokalernas beskaftenhet utan även själva röstningsprocessen och informationen till väljarna. Det är mycket positivt att just väljarens valhandling och information till väljarna poängteras, vilket också pekar på ett område där mycket förändring redan pågår men där det samtidigt återstår mycket för bl a kommunerna att göra. En gemensamt framtagen vägledning som sedan ska gälla som nationell standard får anses vara ett kraftfullt första steg i arbetet med att åtgärda bristerna i tillgängligheten.

Det ska också sägas i sammanhanget, att förändringsarbetet inte enbart bör fokusera på hur t ex kommunerna genomför val på ett tillgängligt sätt, utan även större systemfrågor som i högsta grad försvårar för väljaren och på många sätt bromsar arbetet med tillgängligheten vid val. Här måste det svenska valedelssystemet lyftas fram som ett stort problem. Detta har inte varit en sak för valutredningen att ta sig an, men det är hög tid att vårt komplicerade valedelssystem adresseras som ett stort tillgänglighetsproblem.

Ambulerande röstmottagning

Att utredningen föreslår att den ambulerande röstmottagningen även ska ombesörja den röstmottagning som lantbrevbärarna idag utför, anser vi vara ett felsteg. Den grundläggande ambitionen med ambulerande röstmottagning är att vissa särskilda grupper av väljare som på grund av hög ålder, svår

sjukdom eller funktionshinder har svårt att genomföra sin valhandling i ordinarie röstmottagning, ska kunna erbjudas röstmottagning i hemmet eller där väljaren befinner sig. Detta innebär att lagstiftaren enbart har haft väljarens hälsostatus, såväl fysiskt som psykiskt, som utgångspunkt. Det är viktigt att värna just det perspektivet. Ambitionen hos lagstiftaren har *inte* varit att röstmottagning ska kunna erbjudas i de fall där enbart avstånd eller andra geografiska faktorer försvårar för väljaren. Förslaget intention är förstås gott, att stärka skyddet för valhemligheten, men eventuella brister i detta bör även kunna åtgärdas genom förbättrade rutiner och ordentlig utbildning för de som har uppdraget idag, dvs lantbrevbärarna. Förslaget skulle också bli kostsamt och organisatoriskt svårt att genomföra, miljömässigt fel och även onödigt då det redan finns en organiserad och väl utbyggd logistik för brevdistribution som bör kunna fortsätta uppdraget, om än med vissa förbättringar.

Att målgruppen för ambulerande röstmottagning skulle utökas till att inbegripa personer som är i polisarrest, på särskilt ungdomshem, LVM-hem eller annan inrättning som begränsar deras frihet, är ett mindre väl genomtänkt förslag. För dessa grupper av väljare ordnas redan idag institutionsröstning, där kommunens ansvarar för genomförandet.

Väljare med synnedsättning

Utredningen pekar ut två problem som väljare med synnedsättning ställs inför; att inte kunna rösta med bibehållen valhemlighet på grund av att väljaren är beroende av hjälp att välja valsedel, samt svårighet att kunna personrösta.

Här ska påpekas att det finns betydligt fler grupper av väljare som står inför precis samma problem, inte minst bland gruppen äldre väljare. Det kan även bland dessa handla om synnedsättning, men lika ofta om andra nedsättningar eller funktionshinder.

Det är positivt att vallagsutredningen har initierat och genomfört idé- och prototyp-arbete, med förslag på olika lösningar. Samtidigt behöver kritik mot avgränsningen av detta arbete framföras, då direktiven varit att hitta lösningar enbart inom det nuvarande valsedelssystemet. Det är lätt att inse att betydligt fler, och kanske bättre och mer effektiva, lösningar hade kunnat presenteras, om inte direktivet från utredningen varit så snävt. Det finns idag goda exempel internationellt, där betydligt enklare och säkrare lösningar med pappersbaserade valsedelssystem fungerar bra. Det är illa att inte även dessa varianter har utretts. Det hade kunnat utgöra ett bra referensmaterial och sätta bättre perspektiv även på de prototyper som nu tagits fram. Beslutsfattaren bör ställa sig frågan hur länge det nuvarande valsedelssystemet klarar av att utvecklas ytterligare, när kostnaden blir för hög och det huvudsakliga syftet med en valsedel inte längre kan anses uppnått, det vill säga vilka val du kan göra och ta ställning det. Till det svenska valsedelssystemets tillgänglighetsproblem ska även andra faktorer läggas till och beaktas; det är skadligt för miljön, medför en mycket problematisk logistik, säkerhetsproblem

och annat. Arbetet med testning av prototyper kan naturligtvis fortgå, men Örebro kommun rekommenderar att ramarna för det pågående uppdraget ändras, till att även omfatta en genomlysning av alternativa valsedelssystem *innan* beslut fattas om att genomföra tester av prototyper i skarpt läge vid val.

Förslagen om belysningsförstärkning och förstöringshjälpmedel är enbart positiva och ganska enkla att införa. Det är rimligt att begära att sådan utrustning finns på samtliga röstmottagningsställen, men kanske inte vid varje enskilt valbås. En enkel lösning är förstås förstöringsglas och någon form av ficklampa eller liknande ljuskälla, och sådan utrustning kan naturligtvis enkelt flyttas till den plats i lokalen där väljaren för tillfället befinner sig.

Utlandssvenskar

Förslagen som rör utlandssvenskar lämnas utan respons från Örebro kommun, då hanteringen av dessa röster i huvudsak är utlandsmyndigheternas och valmyndighetens ansvar.

Digitala röstkort

Att genomföra en förändring, där digitaliseringen enbart rör själva röstkortet och ingen annan del av den kedja som röstkortet är en del av, är inte bra. Här bör man stanna upp och invänta rätt tillfälle att genomföra förändringen fullt ut, med möjlighet att skanna in ett digitalt röstkort och pricka av väljaren i en digital röstlängd. En sådan förändring skulle också kunna medföra ett stort antal förbättringar för väljarna, bland annat som en tillgänglighetsförbättring, och för valadministrationen i form av snabbare processer och mindre administrativ börda.

Den enda egentliga förändring som det nuvarande förslaget medför, är att röstkortet som adressbärare i hanteringen av förtidsröster ersätts av en pappersblankett som ska skrivas för hand av röstmottagarna i alla förtidsröstningslokaler. Är detta utveckling, eller är det en dålig kompromiss, som inte ligger i linje med de möjligheter som digitalisering skulle kunna medföra? Örebro kommun avråder bestämt till denna del av förslaget, såsom det ser ut i sin nuvarande form.

Val vid allvarliga fredstida kriser

Örebro kommun ställer sig positiv till att en utredning tillsätts, med uppdrag att se över lagstiftningen för val vid fredstida kriser.

Rekrytering och utbildning av röstmottagare

Utredningen konstaterar att frågan om rekrytering måste uppmärksammas eftersom kraven på röstmottagarna höjs i lagstiftning och andra direktiv inför varje val. Ur ett kommunalt perspektiv ter sig detta självklart, då det är kommunen som helt ansvarar för denna verksamhet. Vikten av en god rekrytering av röstmottagare i ett strategiskt perspektiv får inte underskattas. Utredningen gör en korrekt bedömning, när de menar att det nödvändiga utvecklingsarbete som föreligger inom området bör genomföras av kommunerna, i samverkan med framför allt Valmyndigheten, men även med Länsstyrelserna.

John Johansson
Kommunstyrelsen ordförande